

Patrimoniul tehnic tradițional din incinta Muzeului Satului Vâlcean

Alexandru Zamfir

Keywords: *Valcea County Village Museum, traditional heritage, technical heritage.*

Summary: *The ethnographical studies, which refer to the occupations romanian people had, have revealed numerous traditions and customs regarding the aplicability of these. Economically speaking, the exploiting of natural resources had risen a problem during that period. Because an acute lack of finances in most of the villages, vegetables had ensured most of the nourishment.*

Due the situation people were forced to make an exact classification between the main branches: agriculture, pomiculture and vineyard.

Cuvinte-cheie: *Muzeul Satului Vâlcean, patrimoniu tradițional, patrimoniu tehnic.*

Rezumat: *Studiile etnografice care se referă la ocupațiile poporului român au arătat numeroase tradiții și obiceiuri indiferent de aplicabilitatea acestora. Din punct de vedere economic vorbind, exploatarea resurselor naturale a ridicat o problemă în această perioadă. Din cauza unei lipse acute de bani în majoritatea satelor, legume și vegetalele au asigurat cea mai mare parte a hranei.*

Din cauza situației, oamenii au fost obligați să facă o distincție exactă între principalele ramuri: agricultura, pomicultura și viticultura.

Muzeul Satului Vâlcean a luat ființă în anul 1974, pe o suprafață totală de 8 hectare, profilul tematic al acestui muzeu-sat prinzând contur datorită monumentelor istorice transferate în incinta sa¹.

Publicului vizitator îi este oferită ocazia de a vizita, pe lângă o așezare rurală tradițională, și o parte din instituțiile culturale existente în satul vâlcean acum mai bine de 100 de ani. Factorii de bază care au contribuit la înființarea acestui muzeu au fost: formele de relief ale zonei, vatra și hotarul satului. Muzeul Satului Vâlcean este alcătuit din patru sectoare de bază, cuprinzând de asemenea 74 de obiective de vizitare și peste 15.000 de piese muzeistice. În ceea ce privește patrimoniul tehnic tradițional, pe cele 8 hectare se află un număr de 11 instalații tehnice.

Studiile etnografice care fac referire la îndeletnicirile poporului român au scos la iveală numeroase tradiții și obiceiuri în ceea ce privește aplicabilitatea acestora. De asemenea, documentele istorice, lucrările de specialitate precum și descoperirile arheologice efectuate în timp, vin să susțină multitudinea tradițiilor de care românii uzitau.

***Alexandru Zamfir**, muzeograf, Muzeul Județean "Aurelian Sacerdoțeanu" Vâlcea, e-mail: alexandruzamfirmstv@yahoo.com.

¹ <http://muzee-valcea.ro/index.php?f=muzee&m=3>

Exploatarea resurselor naturale a ridicat în acea perioadă o problemă din punct de vedere economic. Pe fondul unei lipse acute de finanțe la nivelul majorității satelor, produsele vegetale au fost cele care au ajutat la asigurarea hranei de zi cu zi. Din această cauză, oamenii au fost nevoiți să realizeze o clasificare exactă între ramurile de bază: agricultura, pomicultura și viticultura.

Fiecare ramură a influențat, într-un fel sau altul, viața cotidiană și materialele tehnice produse în timp. Partea animală a reprezentat pentru fiecare individ în parte o sursă de trai, în special animalele de tracțiune cu ajutorul cărora omul a reușit să-și ușureze pe cât posibil munca.

O parte din muncile și meseriile existente și astăzi au luat naștere încă din vechi timpuri, altele au apărut pe parcurs, în funcție de zona de dezvoltare, cât și de nevoile oamenilor. Dintre cele mai vechi ocupații amintim: „dulgheritul, olăritul, pielăritul, fierăritul, aurăritul”². Despre diversitatea tehnicilor, uneltelor și instalațiilor folosite de-a lungul timpului de către poporul român amintește în lucrarea *Etnografia poporului român*, Valer Butură: „o altă caracteristică a ocupațiilor tradiționale ale poporului nostru a constituit-o marea diversitate a tehnicilor, uneltelor și instalațiilor utilizate în practicarea lor”³. O mare parte din *unelte*le și *instalațiile* amintite mai sus, s-a regăsit încă din perioade îndepărtate în ogrăzile țăranilor, *instalațiile* contribuind cu timpul la evoluția activităților întreprinse de aceștia. Fiecărei activități i s-au atribuit materialele necesare.

Printre ocupațiile importante s-a numărat și morăritul. Acest meșteșug era destul de răspândit în satele românești, fiind considerat, de către Corneliu Bucur, a fi „cea dintâi industrie feudală, din perspectiva utilizării generalizate a noii energii”⁴. Denumirea de moară provine din limba latină (*mola*) însemnând „instalație special amenajată pentru măcinarea cerealelor; clădire, construcție prevăzută cu asemenea instalații”⁵. Pentru o perioadă de timp, termenul de moară s-a modificat, transformându-se în *instalație hidraulică*. Acest fapt a fost datorat instalațiilor hidraulice cu ajutorul cărora se măcinau cerealele în perioada respectivă.

Primăvara și toamna erau anotimpurile cele mai aglomerate atunci când venea vorba de măcinat. Pe timpul iernii, morile erau dependente de condițiile meteo, în special de îngheț. O dată ce iarna devenea aprigă și înghețul își făcea apariția, începeau să apară probleme pentru morari. Moara era așezată întotdeauna lângă un curs de apă, deoarece măcinatul se realiza cu ajutorul forței apei, datorită căreia roata se învârtea. Atunci când apa era înghețată morarii erau nevoiți să spargă gheața cu ajutorul uneltelor pe care le aveau la îndemână, în special cu topoarele. Acest ultim aspect este menționat de către etnograful Gheorghe Iordache în studiul său: „nu lipseau situațiile în care lucrătorii spargeau gheața iazului cu topoarele pentru că nu mai aveau provizii de făină”⁶. Cerealele cel mai des măcinate erau porumbul, secara și grâul. Înainte de construirea unei mori, se ținea cont de câteva aspecte generale printre care și amplasamentul. Întotdeauna trebuia

² Butură 1978, p. 128.

³ Butură 1978, p. 129.

⁴ Bucur 2004, p. 78.

⁵ DELR 1984, p. 560.

⁶ Iordache 1997, p. 147.

să fie amplasată la un drum unde se putea ajunge cu ușurință, pentru a le facilita accesul celor care veneau la măcinat. O moară de apă de început de secol XIX se află transferată din satul Titești, comuna Titești în incinta Muzeului Satului Vâlcean.

Construcție specifică perioadei respective, din piatră de munte, planul cu două încăperi, prima dintre ele găzduiește instalația de măcinat iar cea de a doua îi era destinată morarului, pe lângă cele două încăperi moara prezintă și pod. Instalația de măcinat conține o roată din lemn pe exterior, iar pe interior o roată cu *măsele*, pinion și bolțuri. Părțile componente ale pieselor sunt construite din lemn de diferite esențe cum ar fi: corn, carpen sau salcâm. Termenul de *popai* denumește pulberea de făină depusă pe componentele morii rezultată în urma măcinării.

Elementele care făceau diferența între morile cu *ax orizontal*, față de cele cu *ciutură* sau *făcae* erau reprezentate de construcția impozantă, amplasarea la o distanță considerabilă față de sursa de apă, însă cel mai mare impediment era reprezentat de imposibilitatea de a lucra într-un mod continuu.

Muzeul Satului Vâlcean găzduiește, pe lângă moara de apă mai sus amintită și o moară de mână transferată din satul Racovița, comuna Racovița, de secol XIX. Moara reprezintă o instalație de măcinat cereale cu ajutorul forței brațelor omului. Perioada dacică reprezintă, conform studiilor etnografice și descoperirilor arheologice, prima datare a morii de mână pe teritoriul României. Morile boierești, mănăstirești și domnești erau principala sursă de măcinat; din această cauză țărani, din dorința de a evita măcinatul în aceste locuri, au construit acest tip de moară. Dorința evitării măcinatului cerealelor a apărut în rândul populației pentru a evita *dijmuirea* hranei dobândite cu mare greutate. *Dijmuirea* era o practică răspândită în Evul Mediu, în special în Țara Românească, și face referire la a zecea parte pe care boierii o opreau din produsele principale. Meșterii care participau la construcția acestor mori erau în mare parte săteni care se pricepeau la prelucrarea lemnului și pietrari care cunoșteau tainele ciopririi pietrei. Deasupra pietrelor morii exista un coș ce avea o formă conică prin care se introduceau cerealele pentru a putea fi măcinate.

Printre îndeletnicirile de bază existente în satele românești s-a numărat și cea a exploatării lemnului. Prelucrarea lemnului a răspuns la o mare parte din nevoile gospodărești pe care oamenii le aveau, de aici rezultând importanța majoră pe care pădurea a avut-o în viața comunității. Pentru o perioadă îndelungată, mersul la pădure a reprezentat ocupația de bază pentru o mare parte din populație. Lemnul era folosit pentru construirea diferitelor instalații, a anexelor gospodărești și chiar a caselor propriu-zise, din această cauză a fost nevoie de construirea unui sistem de tăiere cu *roți hidraulice* ce purta denumirea de *moară de scânduri* sau *joagăr*. Acest tip nou de instalație a apărut în zonele populate cu păduri. În zona Vâlcii acest mecanism este cunoscut sub denumirea de joagăr.

Un astfel de exemplar este transferat în incinta Muzeului Satului, din comuna Bărbătești, fiind datat în secolul XX. În compoziția sa, joagărul are o roată de lemn acționată cu ajutorul forței apei, axul roții dirijează pânza de tăiat și tot din acest mecanism face parte și o sanie pe care alunecă buștenii pregătiți pentru debitare. Instalația în sine este protejată de intemperii de către o polată construită deasupra apei din furci înalte menite să susțină acoperișul. Construcția acestor

mecanisme de tăiere a fost posibilă cu ajutorul comunităților sătești și al iobagilor, ce dispuneau de resurse materiale.

Pe lângă munca la pădure, oamenii se preocupau și de sădirea și îngrijirea pomilor fructiferi, pomi ce reprezentau o formă de hrană. Această muncă a fost practicabilă pe teritoriul țării noastre datorită condițiilor favorabile, sădirea și îngrijirea pomilor fiind o îndeletnicire de bază. Practicarea pomiculturii este atestată de foarte multe documente apărute de-a lungul vremii. Descoperirea pomilor fructiferi de către oameni s-a realizat la început prin pădurile rare. Merii și perii descoperiți în păduri purtau denumirea de *pădureți*, acest tip de pomi fiind replantat de o parte din populație în ograda proprie. Pomii cei mai des cultivați au fost prunii, deoarece fructele acestora ocupau un loc important în alimentație. În unele zone ale României, prunele erau consumate de către oameni cu pâine sau după procesul de fierbere, cu mălai sau mămăligă. De asemenea, prunele erau așezate la uscat și vândute. Uscarea se făcea fie la sursă naturală de lumină, fie în cuptoare special construite. Cuptoarele erau cunoscute în diferite zone sub denumirea de: „lojniță, coșeriu, loază, bujde”⁷.

Un astfel de cuptor cu ajutorul căruia se uscau prunele se află și la Muzeul Satului Vâlcean, cuptor transferat din satul Muereasca de Sus, comuna Muereasca. Conform datelor deținute, acesta a fost construit la începutul secolului al XX-lea. Este realizat după modelul cuptoarelor semiîngropate în pământ, materialele preponderent folosite în construcția lor fiind cărămida și lemnul; prunele erau așezate în vederea uscării pe grătare speciale și acestea se uscau cu ajutorul căldurii emanate din vatră. Vatra era spațiul în care se făcea focul, fumul rezultat în urma arderii era evacuat cu ajutorul unui horn, fără a intra în contact cu prunele.

Cel puțin la fel de răspândită ca pomicultura a fost și viticultura pe teritoriul României. Recunoașterea la nivel european a zonelor viticole și a soiurilor de vin alese a adus cu sine o nouă practică în țara noastră, viticultura. Această nouă îndeletnicire are rădăcini vechi, documente istorice atestând vechimea practicării ei. Termenul de viță de vie apare menționat încă de pe vremea dacilor lui Burebista. Exploatarea viilor s-a realizat la început cu ajutorul uneltelor rudimentare pentru ca, mai apoi, odată cu trecerea anilor, acest fapt să se schimbe datorită noilor condiții de lucru - un exemplu îl constituie apariția *zdrobitoarei* și a *teascului*, două unelte de bază.

Teascurile au fost de mai multe feluri, cel mai des utilizat a fost, însă *teascul cu două șuruburi*. Un astfel de exemplar se află ansamblat în incinta Muzeului Satului Vâlcean, fiind construit în secolul al XIX-lea. Are în compoziție două șuruburi, ce sunt localizate pe două laturi ale lăzii din scânduri. Presarea era realizată de către o bucată de lemn, ce ajută la învârtirea șuruburilor. În cele mai multe cazuri, instalațiile și vasele utilizate la culesul și producerea vinului dispuneau de un spațiu special în ograda sătenilor, acolo fiind depozitate pe toată perioada nefolosirii acestora.

Pentru că nu doar teascurile de vin erau necesare în gospodăriile sătești, cu timpul și-au făcut apariția și teascurile de ulei. Construit pentru a facilita munca oamenilor, pe modelul celui de vin, teascul de ulei a înlocuit cu succes pivele manuale din lemn. Acest tip de teasc a fost foarte des utilizat în zonele agricole. În

⁷ Butură 1978, p. 177.

componenta sa se află un ax cu vârtej și o bară de presiune. În satele unde viticultura și pomicultura erau ocupațiile de bază au apărut *construcții pomi-viticole*, cunoscute și sub alte denumiri cum ar fi: *cramă*, *pimniță*, *povarnă* etc. Aceste *construcții pomi-viticole*, la rândul lor, se clasifică în „construcții de pază și construcții pentru unelte, vase și produse”⁸. Construcțiile destinate păstrării vaselor, uneltelor, instalațiilor și produselor viticole au fost întâlnite și în județul Vâlcea.

O astfel de construcție destinată producerii țuicii se află transferată la Muzeul Satului Vâlcean, din satul Blidari, comuna Golești, fiind construită în secolul al XIX-lea. Este realizată din bârne masive de stejar cioplite, zidăria este simplă, realizată din piatră de râu. Are în componență două încăperi, prima încăpere adăpostește vasele și produsele pomicole iar cealaltă adăpostește instalația de făcut țuica.

În ceea ce privește dezvoltarea construcțiilor, pe lângă cele amintite și-au făcut apariția, cu timpul, și construcții destinate instalațiilor pentru țesut ce poartă denumirea de pive. În vederea construirii acestor instalații, factorii decisivi au fost cei sociali și economici. Aceste pive se construiau întotdeauna în preajma unei surse de apă, deoarece aveau în componență o roată din lemn acționată de forța apei iar pe lângă această roată se află și maiul împreună cu jgheabul. La construcția ei a fost folosit lemn de stejar.

O astfel de instalație se află în Muzeul Satului Vâlcean, acolo unde a fost transferată din comuna Costești, fiind construită la sfârșit de secol XIX⁹.

Rămânând la domeniul țesăturilor, pe lângă această pivă, muzeul deține și o instalație de frângherit¹⁰. Instalația este compusă din roată de tors, pieptene, meliță și mașina de răsucit sforile. Tehnicile de țesut s-au dezvoltat în timp datorită descoperirii utilității fibrelor textile. De exemplu, cânepa, inul și bumbacul au fost folosite la crearea țesăturilor subțiri, la polul opus aflându-se lâna, folosită la țesăturile groase, purtate în anotimpul friguros.

Roata de tors a cunoscut trei etape de dezvoltare: la început a fost cunoscută sub denumirea de *vârtelniță*, mai apoi a evoluat la stadiul de *roată de tors simplă*, iar în ultima etapă a evoluției a fost cunoscută sub denumirea de roată de tors cu manivelă și curea de transmisie. Melița era folosită atunci când venea vorba de *melițat*. *Melițatul* reprezenta acțiunea de zdrobire a plantelor textile, ce se realiza doar în zilele însorite. Pieptenele erau utilizate atunci când fibrele de cânepă, in și lâna trebuiau separate, această separare se realiza între firele scurte și cele lungi. Mașina de răsucit sforile este alcătuită dintr-un cadru de lemn de stejar cu o formă dreptunghiulară și o placă de metal prevăzută cu patru cârlige acționate manual de o manivelă.

Pe lângă prelucrarea fibrelor textile, oamenii s-au ocupat și de creșterea viermilor de mătase. Locul în care viermii de mătase erau crescuți era reprezentat de odaia de locuit. Prelucrarea borangicului se realiza cu ajutorul instalațiilor de tras firul de borangic, aceste instalații fiind întâlnite și în casele oltenești. O astfel de instalație se află la Muzeul Satului transferată din comuna Stoenеști, fiind datată la începutul secolului al XX-lea. Acțiunea tragerii firului de borangic este descrisă de

⁸ Butură 1978, p.198

⁹ Deca 2008.

¹⁰ Deca 2008, p. 179.

către Corneliu Bucur în lucrarea sa, intitulată: *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale Astra*: „operațiunea trasului firului de borangic, de pe gogoasă, se face în căminete, în apropierea vetrei, folosindu-se apa încălzită pe vatră și roata de tras firul de borangic”¹¹.

Firele de borangic erau utilizate la crearea costumelor populare, la țesăturile ce se așezau pe pereții locuințelor sau erau comercializate în diferite târguri.

Metalurgia face parte din rândul meșteșugurilor tradiționale, cu o vechime considerabilă pe teritoriul țării noastre. Exploatarea subterană au dus la descoperiri importante de: aur, argint, cupru, fier etc. Cel mai important metal a devenit, cu timpul fierul, importanța lui a fost dată de calitatea bună și utilitatea lui. Fierul a devenit indispensabil în momentul în care s-a folosit la construcția uneltelor, la construcția mijloacelor de transport, a nicovalelor. Prelucrarea fierului se realiza în cuptoare primitive, cuptoare care mai târziu au fost transformate de către fierari în ateliere de fierărie. Un astfel de atelier, de secol XX, se află în incinta Muzeului Satului Vâlcean, transferat din satul Stroești, comuna Stroești. Acesta dispune de o construcție din cărămidă ce adăpostește instalația, alături de care se află construită și o potcovărie. Instalația de fierărie este compusă dintr-o vatră, o foaie de butuc, o menghină mare, un butuc pentru filieră, baroase, ciocane, dălți, burghie. În majoritatea satelor românești au existat meșteri fierari, datorită cerinței pe care sătenii o aveau în ceea ce privea confecționarea uneltelor, potcovirea animalelor de tracțiune, ce se derula frecvent, și datorită necesității de recondiționare a mijloacelor de transport.

Apariția acestor instalații a dus, odată cu trecerea timpului, la fondarea și dezvoltarea anumitor meșteșuguri, ușurând și dezvoltând activitatea oamenilor.

BIBLIOGRAFIE

Bucur 2004 – Corneliu Ioan Bucur, *Tratat privind istoria civilizației populare românești*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2004.

Bucur 2007 – Corneliu Ioan Bucur, *Muzeul Civilizației Populare Tradiționale Astra, Catalog*, Sibiu, Editura Astra Museum, 2007.

Butură 1978 – Valer Butură, *Etnografia poporului român*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978.

Deca 2008 – Eugen Deca, *Un meșteșug uitat – Frângeritul-în comuna Costești*, în Buridava, VI, 2008, p. 177-181.

DELR 1984 – *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Republicii Socialiste România, 1984.

Iordache 1997 – Gheorghe Iordache, *Alcătuirea și funcționarea morilor de apă cu ax orizontal și roată verticală*, Editura Academiei Române, 1997.

¹¹ Bucur 2007.

Foto 1 - Fierărie

Foto 2 - Fierărie

Foto 3 - Fierărie

Foto 4 - Joagăr

Foto 5 - Mașină de răsucit sforile

Foto 6 - Mașină de răsucit sforile

Foto 7 - Meliță

Foto 8 - Roată

Foto 9 - Instalație de tras firul de borangic

Foto 10 - Pieptene

Foto 11 - Cuptor de uscat prune

Foto 12 - Povarnă

Foto 13 - Piuă

Foto 14 - Teasc cu doua șuruburi

Foto 15 - Teasc de ulei

Foto 16 - Moară de apă

Foto 17 - Moară de mână